

Esko Riepula, Jukka Kultalahti ja Teuvo Pohjolainen (toim.), *Kenellä valta valtiossa: Kuninkaiden ja säätyjen vallasta kansan valtaan, Perustuslakiemme pitkä kaari*
Tampere: Vastapaino, 2019, 400 s.

Olen laatinut tämän arvioni oman tieteenalani valtio-opin näkökulmasta enkä perustuslakijuridiikan tai oikeushistorian tutkijana. Kolmen julkisoikeuden emeritusprofessorin teoksen ilmestyminen kesällä 2019 osui tiettyyn merkkipäivään. Oli kulunut sata vuotta ensimmäisen itsenäiselle Suomelle laaditun perustuslaintasoisen säädöskokonaisuuden eli vuoden 1919 hallitusmuodon säätämisestä. Tekijät muistuttavat, että teos on ensimmäinen kokonaisesitys aiheesta.

Lyhyen, sisällöltään yleisen ensimmäisen osan jälkeen teoksessa seuraavat kolme osaa, jotka kronologisesti tarkastelevat Suomessa voimassa ollutta perustuslainsäädäntöä: ”Ruotsalainen Suomi”, ”Venäläinen Suomi” ja ”Kohti itsenäisyyttä”. Näissä teoksen alkuosissa ei juuri ole lähdeviitteitä. Vaikka en näe syytä asettaa kyseenalaiseksi kirjoittajien esittämää, lukijaa viitteet olisivat kuitenkin hyödyttäneet.

Osassa viisi ”Vuoden 1919 hallitusmuodon valtasuhdejärjestelmä” kirjoittajat luopuvat kronologisesta esitystavasta. Luvussa tarkastellaan sen otsikon aiheen ohella eduskunnan perustuslakivaliokuntaa perustuslakien tulkitsijana vuosina 1905–1995, yhteiskunnallista kehitystä hallitusmuodon omaisuuden- ja vähemmistösuojan ”kahleissa” sekä teemaa ”kriittisen perustuslakitutkimuksen heräämisestä”. Vuodesta 1919 aina 1990-luvulle saakka ulottuneen kauden perustuslakimuutoksia tarkastellaan myös osan seitsemän lyhyessä luvussa 29.

Voimassa olevan vuoden 1999 perustuslain säätämiseen johtaneiden vaiheiden tarkastelu teoksen pitkäkössä, yli 70-sivuisessa kuudennessa osassa on paikoitellen kovin yksityiskohdista. Toteutumatta jääneitä ehdotuksia olisi voitu tiiviimmin valottaa kokoamalla tietoa kokoomataulukoihin. Hyvän vertailukohteen tarjoaa nimenomaan kokoomataulukosta koostuva luku 34 ”komiteasta komiteaan ja työryhmästä työryhmään” vuosina 1970–2000.

Teoksen osan seitsemän luvuista 30–33 ja 35 tai osan kahdeksan luvuista 36–38 ei löydy arvosteltavaa. Noihin 120 sivuun – kolmanneksen teoksen kaikista tekstisivuista – sisältyy Suomen nykyisen perustuslain välitön syntyhistoria, selvitys perustuslain säätämisen perusteluista, tosiasiasa säädettyistä perustuslain säännöksistä ja niiden muutoksista vuoteen 2018 saakka sekä tarkastelu perustuslain soveltamiskäytännöstä. Kirjoittajien asiantuntemus pääsee oikeuksiinsa tässä keskeisessä jaksossa.

Sitä voi pohtia, mitä olisi seurannut, mikäli kirjoittajat olisivat pohjustaneet teoksena teoreettisesti vahvemmin ja lisäksi ainakin osin toisella tavoin kuin he ovat tehneet. On tosin helppo ymmärtää, että tällöin ”teorialähtöisiä” lähestymistapoja tulvivan yleisen valtio-opin edustajalla on ”aineistolähtöisen” juridiikan tutkijoihin nähden osin epäoikeutettu ylilyöntiasema.

Esimerkiksi ”luokan” käsite yhteiskuntaluokan mielessä on jäänyt teoksessa epämääräiseksi. Teoksen alkupuolella ja myös käsiteltäessä vuoden 1919 hallitusmuodon syntyä voisi saada sen käsityksen, että luokka ymmärretään marxilaiseen tapaan. Tässä tapauksessa erottuisivat toistaan kapitalistiluokka ja työväenluokka sen perusteella, mikä on kummankin luokan suhde tuotantovälineiden omistukseen.

Teoksen lopussa sen sijaan arvioidaan, että vuoden 1999 perustuslain säätämiseen johtanut uudistusprosessi olisi muuttanut ”täydellisesti vuosina 1906 ja 1919 luodun luokkapohjaisen valtiollisen valtasuhdejärjestelmän perustuslailliseen kansanvaltaan ja kansalaisten perus- ja ihmisoikeuksiin pohjautuvaksi valtiosäännöksi” (s. 366). Muotoilu jättää epäselväksi sen käsityksen yhteiskuntaluokista, johon tekijät loppujen lopuksi sitoutuvat. Siinä missä katsomuksiltaan oikeistolainen saattaa vieroksua teoksen alkuosasta henkivää luokka-analyysia, vasemmistolainen saattaa kokea teoksen loppuluonnehdinnat sävyiltään liian myönteisiksi.

Teos on varovainen tarkasteltaessa Urho Kekkosen ja hänen liittolaistensa valtasuhdejärjestelmää ja sen vaikutuksia. Yhtäältä olisi perusteltua selvemmin tunnustaa hyvinvointivaltion rakentamisen saavutukset 1960-luvulta 1980-luvun lopulle saakka huolimatta perustuslaillisten omaisuudensuoja-, lepäämäänjättämis- ja vähemmistönsuojasäännösten kahleista ja Urho Kekkosen valtakauden lieveilmiöistä. Toisaalta olisi tervetullutta tarkastella kriittisesti Kekkosen liittolaisineen harjoittaman politiikan luonnetta perustuslailliselta kannalta liikakasvuna, joka rakentui suuren itäisen naapurimaan tukeen ja lienee kypsyttänyt poliittiseen paitsioon pitkäksi aikaa joutunutta kokoomusta kannattamaan perustuslainsäädännön täysremonttia. Valtaansa on tosin teoksen todistuksen mukaan käyttellyt jokainen Kekkosen jälkeinen presidenttikin eli Koivisto, Ahtisaari, Halonen ja Niinistö.

Suomelle avautui Neuvostoliiton hajottua ”mahdollisuusikkuna” hakea Euroopan unioniksi muuntautuvan yhteisön jäsenyyteen. Sen alusta alkaen on ollut aihetta kantaa huolta EU:n luonteesta niin valtioiden, valtiollisten johtajien, EU:n toimielinten ja vahvimpien lobbaajatahojen keskinäisenä ”eliittiprojektina”. Lisäksi markkinaliberalismilla on yleensä ollut yliote sosiaaliliberalismista EU-politiikassa. Ottaen huomioon tuollaiset huolenaiheet teoksen EU-asioita koskeva jakso (s. 353–358) jää verrattain kesyksi. Sitäkin kesympänä jakso ilmenee, jos otetaan huomioon Brexit, Unkarin ja Puolan selvä poikkeaminen EU:n jäsenvaltioille asetettavista minimivaatimuksista sekä näytöt EU:n kyvyttömyydestä pitää yllä rauhaa Euroopassa. Vaikka onkin arvosteltava EU:ta milloin mistäkin syyttelevää populismia, sen enempää EU:ta kuin kansallisesti voimaansaatettua EU-lainsäädäntöä ei voi pitää tyystin viattomina siihen, että populistiset poliittiset voimat ovat päässeet irti ksenofobisiin, agressiivis-nationalistisiin, rasistisiin, ilmastonmuutosta koskevat näytöt kieltävin, sukupuolten tasa-arvon vastaisin tai hurmahenkis-kristillisiin painotuksiin.

Teoksesta saa sen vaikutelman, että tekijät toivoisivat lähes loppua tasavallan presidentin instituutiolle. Tälle kannalle olisi toivonut laajempia ja vankempia perusteluja puntarointineen sekä nykymallin että eduskuntakeskeisemmän mallin niin puolesta kuin vastaan.

Kirjoittajat muotoilevat sanottavansa huomattavan kotimaalähtöisesti. Eräs ulkoinen osoitin tästä on se, että lähdeluetteloon sisältyy vain neljä ulkomaalaisen kirjoittajan teosta: Ferdinand Lassallen suomeksi vuonna 1913 ilmestynyt tutkimus sekä kolme teosta globaalikysymyksistä ja erityisesti globaalisen oikeudellisen sääntelyn ongelmista. Eikö perustuslain tasoisten säädösten ja säännösten uudistuksissa ole maassamme kuitenkin perinpohjaisestikin perehdytty sekä muiden maiden oikeusoloihin ja niiden kehityssuuntauksiin että ulkomaisten oikeustieteilijöiden käsityksiin? Ajatus- ja käsitehistorialliset silmäykset kotimaan rajoja laajemmalle olisivat olleet suppeinkin tervetulleita.

Ainakin arvostelukappaleessa tekstin painojälki oli mustan sijasta harmaan hailakkana vaikealukuista. Luettavuutta saattaa varttuneemmissa lukijaryhmissä rajoittaa myös pieni kirjainkoko.

Kuten tekijät tähdentävät, heidän teoksensa on ensimmäinen kokonaisesitys siitä pitkästä tiestä, joka on johtanut Suomen nykyisin voimassa olevaan perustuslainsäädäntöön. Tässä mielessä teos on erinomaisen tervetullut. Voi aavistella, että teos tulee kulumaan etenkin oikeustieteellisten alojen yliopisto-opiskelijoiden käsissä sen sijaan, että se muodostuisi osaksi esimerkiksi yleisen valtio-opin opiskeluaineistoa.

Teoksen takakansitekstin korostuksesta siitä, että teos muodostaisi käsikirjan, voi olla kahta mieltä. Tietosisällöt riittävät tarkoitukseen, mutta teoksen tietyn epätasaisuuden voi uumoilla rajoittavan käsikirjakäyttöä. Jos arvioi teosta ylipäätään tietokirjana, jää kaipaamaan esimerkiksi yksittäisiin seikkoihin paneutuvia tekstilaatikoita ja kaavakuvia eri valtionelementtien välisistä valtasuhteista eri aikoina. Esteen teoksen käytölle käsikirjana muodostaa myös se vakiintunut suomalainen pahe, ettei teokseen sisälly asia- eikä henkilöhakemistoa.

KIRJOITTAJATIEDOT

PERTTI AHONEN

VTT, KTM, yleisen valtio-opin professori

Valtiotieteellinen tiedekunta

Helsingin yliopisto